

Fráter Zoltán

Ki írja Kosztolányi regényeit?

Fráter Zoltán: Alvajáró emberek

A múlt század kilencvenes éveiben történt, hogy a rendíthetetlennek hitt filológia, textológia berkeiben is nyugtalanító tünetek kezdtek mutatkozni. Kiderült, hogy nem feltétlenül érdemes szövegeket kiadni csupán hagyományos módon, a rég kidolgozott, egységes szempontok szerint. Az egyre inkább eltérő megoldások felbukkanása okkal idegesíthette az addig igazuk teljes tudatában munkálkodó, rutinos szöveggondozókat. Történt mindez abban az időszakban, amikor szinte naponta nyomták újra biztos hasznot remélő kontárok huszadik századi nagyjaink írásait, hol díszes kivitelben, hol gyorsfogyasztásra sem alkalmas rotációs papíron. (Vajon honnan maradt még ilyen egyáltalán?) A papír minősége sokszor még így is többet ért e kalózkodásokban, mint a sajtóhibáktól, pontatlanságoktól hemzsegő szedés és a kisebb-nagyobb eltéréseket tartalmazó, szétszóródott verziók rendszertelen közlése.

Az egyre terjedő, új szöveggondozói szemlélet szerkezetében ingatta meg és módosította az addig általánosan elfogadott, kritikai kiadások esetében szokásos textológiai gyakorlatot. Az akadémiai filológiában szentesített *ultima manus* elve, az „utolsó kéz" törvénye több esetben tarthatatlannak bizonyult. E felfogás szerint ugyanis a szerző halála után az tekintendő érvényes, végleges szövegnek, melyet alkotója utoljára jóváhagyott, ellenőrzött, s így a szöveg állapota minden bizonnyal végső akaratát tükrözi. Különösen rövidebb műveknek létezhet több változata, mivel az író még a kötetbeli megjelenés után is átalakíthatja az eredeti megfogalmazást, törölhet, kiegészíthet, belejavíthat, akár más színezetű árnyalatot létrehozva is (kétséges, hogy ilyenkor új, önálló műről van-e szó, vagy variánsról csupán). A filológiai-történeti csapda csak az, hogy egy mű kontextusa alapjaiban sérül, amikor az *ultima manus* elvének megfelelően a végleges szöveget a gyűjteményes kiadásokban az első változat évszámával, az eredeti szöveg helyén – és helyett – publikálják. A költő ugyanis nem azt a verset írta mondjuk 1909-ben, mint amit később összes verseinek kötetében ilyen dátummal találunk meg. Mindez

nem csupán aprólékos filoszkodás, sokkal inkább a gyakorlatban megoldandó szerkesztői-textológiai-esztétikai probléma. (Az „utolsó kéz" előírásainak teljes csődje mutatkozott meg kivált a Kosztolányi-művek újraközlésekor, ahol azzal a problémával kell szembenézni, hogy az első kiadások pontosabb szöveget tartalmaznak, mint az utánuk következők, ideértve az író életében megindult gyűjteményes sorozat egyes darabjait is, amelyeket Kosztolányi feltehetőleg megkapott, s nemcsak a sajtóhibákat, hanem a kiadó önkényes módosításait is javíthatta volna, de – az utolsó időkben betegsége miatt érthetően – szemmel láthatólag mellőzte a korrektúrát.)

Azt már éppen csak említve, hogy az alaptextúra épsége miatt lényeges a költő eredeti helyesírásának megőrzése, a huszadik századelő beszédkövető nyelvi liberalizmusához híven. Amennyire indokolt külön Füst-textológiát teremteni, éppúgy indokolható egy külön Babits-, Karinthy-, Kassák-helyesírás visszaállítása is. (Nem beszélve az írásmódjában szintén különc Szomory Dezsőről, aki, miután megrótták, hogy a *Nyugat*-ban egy p-vel írta Szapphót, azt válaszolta, hogy inkább lecsapná mind a tíz ujját, mintsem két p-vel írja le Sapho nevét.[1]) Magától értetődik ezek után a bosszantó következtetés, hogy jó néhány huszadik századi alkotó esetében a textológia, mint mindenre érvényes szabályrendszer, meglehetősen csonkítja és akaratlanul is meghamisítja azokat az életműveket, amelyek öntörvényű, egyéni textológiák kódjaival működnek.

„Ezen gondolatok elmém környékezték" – miként a költő mondá –, vagyis ezekkel a kérdésekkel kellett szembenéznem, amikor néhány éve egyik könyvkiadónk megbízott, készítsek Kosztolányi életművéből válogatott sorozatot, feltehetőleg nem azért, hogy a kiadó túlzottan ráfizessen. Tisztában voltam azzal, hogy az effajta köteteket a minél szélesebb forgalmazás céljából, a vásárlói kereslet lefölözésével összefüggésbe hozható okok miatt gyártja a könyvszakma a mai fogyasztói társadalom számára. Minthogy ennek a mélyvilágnak külön törvényei vannak, vélhetőleg nem minden esetben egészen függetlenül bizonyos kereskedelmi érdekek érvényesítésének kísérletétől, a könyvtermék előállításának folyamata is megkülönböztetendő a tudományos kutatáson alapuló, annak eredményeit beteljesítő kritikai kiadások problémáitól és a kritikai kiadás roppant figyelmet és fegyelmet követelő munkájától. Már csak azért is, mert az érdeklődő olvasók igényeit megcélzó széria létrehozása kényszerűen nélkülözte az akadémiai kutatócsoportok körültekintő, összehangolt munkáját, irodalomtörténeti szempontból magam lévén a szerény vállalkozás egyetlen „szakértője".

[1] Szomory Dezső, *Egy levél alkalmából*, *Nyugat*, 1917/16., 265.

A honorárium összege rögtön meg is erősítette előfeltevésemet, hogy ez nem afféle tudományos munka, melyet a kutató lelkesedésből vagy felsőbb utasításra, mintegy szívességként végez. Kellő ihletet nyerve – egyébként is a kiadó elvárásainak megfelelően – célkitűzéseim között szerepelt, hogy a lehető leghívebb, legpontosabb szövegváltozatot adjam az olvasók kezébe. A „népszerű" kiadások szerkesztése, ha kellő érdeklődéssel és némi lelkiismerettel végezzük, tanulságos szöveggondozói tapasztalatokkal jár. Mint számomra csakhamar kiderült, Kosztolányi esetében különösen. Túl nagy meglepetésre, átírásra, cenzúrázott kiadásra, szavak, mondatok, bekezdések kihagyására nem számítottam, ami néhány volt, különösen a novellákban, azokról nagyjából tudtam már. Sokkal inkább foglalkoztatott az, hogy miben lesz ez a sorozat más, miben fog eltérni az előző szövegkiadásoktól. Azt már eleve sejtettem, hogy a Kosztolányi életében megjelent, eredeti kiadásokat betűhíven nem vehetem át (nem is lenne értelme, hiszen akkor egyszerűbb lenne a reprint), ugyanakkor nemcsak azt várták tőlem, hogy korszerű, érvényes helyesírással tárjam a mai „művelt" olvasó elé a szöveget, hanem azt is, hogy a hiteles közlés érdekében a szóalakváltozatokból – hangrendi választásban, írásmódban, esetleg tájszavak használatában – a szerzőre igen jellemző sajátosságok maradjanak meg. Annak ellenére, hogy nem számíthattam jelentős, ismeretlen változatok felfedezésére, azt mégsem feltételeztem, hogy a korabeli textus pontosan egyezik az utóélet kiadásainak mondataival – épp ezért nem is tehettem, hogy valamelyik népszerű kiadás szövegét közöljem újra, s kivált nem engedhettem meg magamnak ezt a nagyvonalúságot a mégiscsak bennem lakozó filológiai kíváncsiság miatt.

Némi töprengésre késztetett azonban az óhatatlanul felvetődő kérdés, hogy mi legyen, mi lehet az a különös szempont, ami megkülönbözteti a többi szövegkiadástól az én Kosztolányimat? Hosszas latolgatásra nem volt idő – a kapitalista könyvkiadó mielőbb látható teljesítményt követel –, ezért arra a megállapításra jutottam, hogy a szöveget, népszerű kiadáshoz illőn, alapvetően mai helyesírással közlöm, de a központozás egyes eseteiben ragaszkodom Kosztolányi írásmódjához, valamint a szóhasználat sajátos változataihoz, vagyis a jellegzetes, egyéni szóalakok eredetijét őrzöm meg. A nyelvi egységesülés, egyszerűsödés nyelvészeti tendenciájával szemben Kosztolányi szóhasználatát nem közelítem a köznyelvi vagy hivatalos normához, hiszen azt nem véletlenül alakította ki abban a formában, talán azért sem, mert a délvidéki, Szabadka környéki nyelvváltozat is benne élt, mellesleg pedig egészen kivételesen tudott magyarul. Más szóalak egyszerűen nem azt jelentené ott, abban a

mondatban, még ha a széles körben használt, elfogadott köznyelvi változatot állítjuk helyébe, akkor sem.

Szívem szerint beültem volna az Akadémia, a Petőfi Irodalmi Múzeum és a Széchényi Könyvtár kézirattárába (nem teljesen ismeretlen helyek előttem), s fóliónként vetettem volna össze a manuscriptumot a könyvmegjelenések szövegével. Erről azonban több okból is le kellett mondanom. Egyrészt, ha ezt a munkát elkezdem, minden bizonnyal a mai napig a kézirattárak vendégszeretetét élvezném, még akkor is, ha a Kosztolányi-hagyaték a regények szövegéből túl sok hiánytalan kéziratot vagy teljes szöveget őrző, autográf gépiratot nem tartalmaz. Másrészt be kellett látnom, hogy nem kritikai kiadást készítek, az általam vállalt munkának egyszerűen más az igényszintje. Nem minőségében, hanem mélységében. Beszereztem tehát Kosztolányi életében megjelent köteteket, s az utóélet megbízhatóbbnak tűnő kiadásait is. Elrettentő példák bőven akadtak ugyan, de néhány eldönthetetlen, reménytelenül vitás esetben mégis megnéztem szerkesztő elődeim változatait, mintegy versenyeztetve őket megoldási javaslataikkal, s aztán kialakítottam a saját változatomat. Ez volt az én láthatatlan munkacsoportom, a kollektív bölcsesség virtuális forrása. Ennek köszönhetően derült fény egyébként olyan megrögzött sajtóhibákra, elírásokra, amelyek több kiadásban ismétlődve szinte a közelmúltig kitartóan kísértek egyes szöveghelyeket, s amelyek, szöveggondozói jutalomjátékként, megörvendeztettek némi mosollyal. A *Nero*-regényben például még a Szépirodalmi életműsorozatának 1978-as kiadásában is az olvasható, hogy egy panaszkodó aggastyán „[h]úsz évig a császári bíborágyak alkalmazottja volt, de megrokkant, nem tud dolgozni, és most elbocsátották”.[2] Ez valóban sajnálatos, bíborágyakban megrokkanni, még ha császári ágyak is azok. Ám a bíborágyak helyett az eredeti szövegben bíborgyárak olvasható, s ebben, valljuk be, van némi különbség. A *Pacsirta* hatodik fejezetében, az életműsorozat 1989-es kötetében, a színházba készülődő Vajkayné „[k]ezére, mely a kézimunkától kicserepesedett, pár csöpp glicerint öntött”.[3] Vajkayné keze azonban az eredeti szöveg szerint nem a kézimunkától, hanem a házimunkától cserepesedett ki, amely mégiscsak életszerűbb, főleg, ha idevonjuk a szó pajzán értelmezését is. Az *Aranysárkány*ban két makacs elírás felfedezése vidított fel: a legkülönbözőbb kiadásokban, például a Szépirodalmi soro-

[2] Kosztolányi Dezső, *Nero, a véres költő – Édes Anna*, szerk. Réz Pál, Bp., Szépirodalmi, 1978, 143.

[3] Kosztolányi Dezső, *Pacsirta – Aranysárkány*, szöv. gond. Réz Pál, Bp., Szépirodalmi, 1989, 66–67.

zatának 1989-es kötetében is olvasható „vitaírási jelvények”[4] helyett eredetileg vitaírási jelényekről, azaz gyorsírási jelekről ír Kosztolányi. A második kiadástól a *Kosztolányi Dezső Összegyűjtött Munkái*ban (és annak újraközléseiben, mint A Székely Egyetemi És Főiskolai Hallgatók Egyesületének Kiadásában) a VII. fejezet diáknótázása előtt felbukkanó „lámpapárt”[5] vagy az 1956 utáni kiadásokban ezt felváltó „lázadó párt”[6] jelzős szerkezetek helyett az első kiadásban még az értelmes lárma-párt[7] kifejezés olvasható.

Az *Esti Kornél* szövegének utóéletében is akadnak az első kiadáshoz képest konokul lappangó félreértések: az eredeti metempszichikus, azaz lélekvándorlással kapcsolatos jelentésű szó helyett az ismeretlen okból metapszichikusra[8] cserélt szóalkotás, valamint a „málézott” helyett közölt, szinte ellentétes jelentésű „mélázott”[9] szóalak. A felsorolt példákat természetesen visszajavítottam, a téves szavak remélhetőleg az újabb kiadásokban sem fognak kísérteni.

Még egy furcsa ellentmondást említenem kell a „tartalmi” vonatkozások között. Mind a *Pacsirta Nyugat*beli közlésében, mind a kötetmegjelenésben ellentmondás tapasztalható Vajkay Ákos életkorával kapcsolatban. A regény cselekménye 1899-ben játszódik, Vajkay ekkor ötvenkilenc éves, mint olvassuk, „észre sem vette, ötvenkilenc éves lett”,[10] azaz 1840-ben született. Ezt az életkort még meg is erősíti az elbeszélő, amikor azt állítja, hogy Vajkay csontjai „ötvenkilenc éve szolgálták őt”.[11] Ám amikor Vajkay a porosz–francia háborúra utalva az 1871-es évszámot említi, azt mondja feleségének: „Hej, akkor még fiatalok voltunk. Én negyvenéves”.[12] Ha Vajkay Ákos 1899-ben az ötvenkilencedik évében jár (mivel 1840-ben született), 1871-re emlékezve harminc-harmincegy éves életkort kellett volna emlegetnie. Ha számtani értelemben téved is, állítását mégsem helyesbítettem – mint ahogy egyik kiadás sem tette –, hiszen az, hogy véletlen elírás vagy ironikus-önironikus elbeszélői játék következménye mindez, valószínűleg végképp kinyomozhatatlan.

---

[4] Uo., 219.

[5] Kosztolányi Dezső, *Aranysárkány* = Uő., *Összegyűjtött munkái*, Bp., Révai, 1936, 69.

[6] A „lázadó párt” kifejezést veszi át az életműsorozat kötete is: Kosztolányi Dezső, *Pacsirta – Aranysárkány*, szöv. gond. Réz Pál, Bp., Szépirodalmi, 1989, 244.

[7] Kosztolányi Dezső, *Aranysárkány*, Bp., Légrády, 1925, 103.

[8] Kosztolányi Dezső, *Esti Kornél*, összegyűjt., szöv. gond. Réz Pál, Bp., Szépirodalmi, 1981, 191.

[9] Uo., 27.

[10] Kosztolányi Dezső, *Pacsirta*, szöv. gond. Fráter Zoltán, Bp., Európa, 2007, 23.

[11] Uo., 122–123.

[12] Uo., 48.

Alapvető elképzelésem a „népszerű” szövegközlés mikéntjéről már eleve az volt, hogy hiteles forrásként a Kosztolányi életében megjelent kötetekhez fordulok, hogy végre egyértelmű, biztos választ kapjak a korpusz minden problémájára.

Ámde itt kezdődtek a bajok.

A korábbi, uralkodó kiadói gyakorlat szerint az *ultima manus* elvéhez kellett volna folyamodnom – mint tették nagy elődeim –, vagyis az író életében utoljára megjelent, általa jóváhagyott kiadás alapján kellett volna elkészítenem a korszerűsített, mai helyesírás szerint módosított változatot. Csakhogy az 1936-os Révai-féle életműsorozat esetében Kosztolányi betegsége miatt már nagyon kétségesnek tűnt, mennyire foglalkozhatott az új kiadásban megjelenő szöveg korrektúrájával az író. Ezért a regények vizsgálatakor általában az első kiadás szövegét tekintettem alapszövegnek, de ezt a szempontot sem tudtam következetesen végigvinni. Útmutatót jelentett Veres András kiváló értekezése az *Édes Anna* szövegközlési elveiről, melyek közül jó néhány kiterjeszthető volt más művek szövegére is. Szükség esetén, ahol kellett és ahol lehetett, figyelembe vettem a hírlapi, folyóiratbeli közléseket is, de mindent felülíró, autentikus változatnak ezeket sem tekinthettem, hiszen éppen az első kötetkiadás érdekében Kosztolányi nem egyszer módosított a szövegen. A *Nerót* például először 1921-ben, nyolc folytatásban, *A véres költő* címmel közölte a *Nyugat*. Kötetben egy évvel később jelent meg a Geniusnál. Végleges, mai címét – *Nero, a véres költő* – csak második kiadásával nyerte el a mű. A szöveget alapvetően ennek a kiadásnak megfelelően közöltem, alig figyelembe véve az író életében, 1936-ban napvilágot látott, utolsó kötetmegjelenést, amelyet minden bizonnyal nem a nagybeteg szerző korrigált (ha korrigálta valaki egyáltalán), hiszen ez a kiadás sok tekintetben gondatlanságot, következetlenséget mutat. Megtartottam a Nero szó eredeti alakját, s a későbbi gyakorlattól eltérően, visszaállítottam a fejezetek élén a római számokat is, elvégre az antik Rómáról van szó. Bonyolultabb kérdés volt egyes földrajzi helyek, istenek, állami tisztségek vagy egyes használati tárgyak megnevezése, amelyek részben latinos formában, részben magyar nyelvi alakjukban szerepeltek a regény második kiadásában is. Jó néhány kifejezés már eredetileg is magyar változatban olvasható (Germánia, Jupiter, fórum, tóga), mások váltakozva fordulnak elő (tunica c-vel és k-val, consul c-vel és k-val egyaránt). Mivel több idegen szó azóta tovább „magyarosodott”, így – Kosztolányi korabeli eljárásának szellemében – ezeket mai helyesírással közöltem (konzul, szenátus, patrícius, koturnus). Kivételt képeztek viszont a verstani kifejezések görög vagy latin szavai, melyeket változatlanul hagytam abból a meggondolásból, hogy

eredeti formájukban vélhetőleg a költészet céhbeliségét is hangsúlyozzák a dilettánsokkal szemben (iambus, dactylos, asclepiadesi). Meghagytam, illetve visszaállítottam azonban – és a sorozat további köteteiben is erre törekedtem – az író egyéni nyelvhasználatát tükröző szóalakokat (néhány helyett nehány, szemhéj helyett szemehéja, szemöldök helyett szemöld, ellentmondás helyett ellenmondás stb.). Nem érvényesítettem automatikusan a mai helyesírás szabályait, megőrizve így az eredeti központozás legfőbb sajátosságait, melyeket a szerző jellemző módon, rendszeresen alkalmazott, például abban a formában, hogy felkiáltó, felszólító mondatok végére általában nem tett felkiáltójelet. Mint sok más esetben, perdöntően itt sem bizonyítható, hogy mennyi róható fel a következetlenségekért nyomdai szedőnek (egy-egy kéziratot ívekre bontva akár többen is szedhettek egy könyvet), mi róható fel a szerzőnek, a szerzői korrektúra hiányosságainak, a kiadói korrektornak (ha volt).

A *Pacsirtá*t 1923-ban folytatásokban közölte a *Nyugat*, kötetben egy évvel később, 1924-ben jelent meg az Athenaeumnál. Mivel a *Kosztolányi Dezső Összegyűjtött Munkái* sorozatban már csak az író halála után, 1937-ben adta ki a Révai, a regény szövegét az első kötetkiadás alapján közöltem, erről még okkal feltehető volt, hogy Kosztolányi szerzői akaratát követi. A mai helyesírás mellett is meghagytam, illetve visszaállítottam az író nyelvhasználatára jellemző szóalakokat (befőttüveg, ruhásszekrény, kalarábékötegek, lévő, gimnázisták, ellenmondás), javítva néhány makacs sajtóhibát (anya helyett anyja, levetette helyett levette).

A legtöbb problémát az *Aranysárkány* szövegének kialakítása okozta. Az *Aranysárkány* 1924. május 11-től 1925. április 5-ig, vasárnaponként jelent meg a *Pesti Hírlap* hasábjain. Az író életében két kötetkiadása látott napvilágot, először 1925-ben, a Légrády kiadásában (*Arany sárkány* címmel, külön írva), majd 1929-ben a Geniusnál, amely néhány év múlva a regény ifjúsági változatát is megjelentette. (Az ifjúsági változat külön kérdéskörét nem tárgyalom, nem is foglalkoztam vele.) Már az zavarbaejtően feltűnő volt, hogy a második kiadás számos eltérést és jóval több sajtóhibát tartalmazott az elsőhöz képest, amelyben egyébként szintén jócskán akadtak sajtóhibák. Erősen kétséges, hogy Kosztolányi valamelyik kiadást is átnézte volna, főleg a másodikat, de ha igen, meglehetősen felületesen vagy mondjuk, nagyvonalúan. Nemigen lehetünk biztosak abban, hogy a második kötetközlés stilisztikai, fogalmazásbeli változtatásai mindig a szerzői akaratot tükrözik. Az *Aranysárkány* szókészletében megkülönböztetve négy réteget, megtartottam, illetve visszaállítottam Kosztolányi sajátos szóhasználatát. Az egyéni írói nyelv szóalakjait: gimnázista, legfölebb, ellenmondó, kalarábé; a régies szóalakokat korfestő

hangulati értékük miatt: szénoxid, jelény, villamáram; a tájnyelvi kifejezéseket: fölkászolódott, összekaratyolt, possad, rajtok, közülök; valamint a vulgáris variánsokat: garaboncás, szappanyos, viaszk, gyöp, rubint. Igyekeztem megőrizni az író központozási rendjét, melynek szellemében felkiáltó vagy felszólító mondat végére általában pontot tesz, s kissé gyakrabban használ vesszőt és kötőjelet, mint mai helyesírásunk megkövetelné.

Az *Édes Anna* történetét 1926-ban tíz folytatásban közölte a *Nyugat*. Első kiadása még 1926-ban megjelent, a második 1929-ben, szinte változatlan szöveggel. A folyóiratközlés és a könyvváltozat között számos lényeges eltérés található, bizonyítva, hogy Kosztolányi a *Nyugat*-publikációt még nem tekintette véglegesnek, s a kötetmegjelenés számára átdolgozta regényét. A mű az író életében utoljára 1936-ban jelent meg, Kosztolányi akkor már igen beteg volt. Kétséges, hogy érdemben foglalkozhatott-e a nyomdai korrektúrával. Feltehetőleg az első és második kiadás tükrözi leghitelesebben szerzői akaratát. A regény szövegét ennek alapján közöltem, de nem tekinthettem el, nem is volt szándékomban eltekinteni Veres András szinte kritikai igényű, Matúrabeli, kiváló kiadásától, ragaszkodva azonban a sorozat gyakorlatához, amely szerint megtartottam egyes szavak sajátos írásmódját korfestő jellegük miatt, mint például a lorgnon, zaharin, jazz-band, interview, jumper, eredeti helyesírással, Csonka-Magyarország, Mária-Nosztra, ez utóbbi kettő kötőjellel, továbbá atmoszférateremtő, stílusalakító ereje miatt a madrac, viaszk, nehány, kunyorálni, nézdelődött, rubint, kalarábé, celler, ozsonna, félszer alakváltozatokat.

Az *Esti Kornél* első kiadása 1933-ban jelent meg a Geniusnál. Kosztolányi életében még egyetlen kötetkiadása volt, 1936-os *Összegyűjtött Munkái*ban, melynek korrektúrájával az író már nemigen törődött, a mű egyébként is utánnyomásnak tűnik, mert már az első kiadás tartalmazott olyan sajtóhibákat, amelyek itt ismétlődnek. Kosztolányi sajátos szóhasználatát a sorozat gyakorlata szerint itt is visszaállítottam (málézottra az eltérő jelentésű mélázottat, zsömlyére a köznyelvi zsömlét, a díván't, melyet szinte kivétel nélkül mindig 'n' végződéssel ír Kosztolányi a mára elterjedt dívány szóalak helyett, kalyibára a kalibát, kunyorálra a kunyerált, futosra a futkost), megtartottam az idegen szavak korabeli írásmódját (paraldechyd, cyklops, conferencier, cyril stb.). A legtöbb problémát egyes magánhangzók hosszú-rövid alakváltozatai jelentették. A korabeli kiadás szövegében a mai helyesírásunkban rövid magánhangzóval írt szavak többnyire hosszú í-vel szerepelnek (síma, mindíg, vídám, fínom), hosszú ú-val olvashatók (kalaúz), a mai hosszú ű-vel, ú-

val, í-vel írandók viszont általában rövid formában (tünődtem, gyüjt, feltünt, mult, mulva, nyilt). Ez végképp összezavart, különösen, hogy szinte szabályszerűen éppen az ellentéte volt a mai helyesírásnak. Mivel azonban semmiféle szabályszerűség vagy szigorú következetességre utaló egyéni szóhasználat jeleit nem tudtam kibogozni, mégis a mai helyesírás mellett döntöttem. Ebben a megfontolásban hangsúlyos szerepet játszott, hogy nem kritikai kiadást készítek, s a magánhangzók alakváltozata az akkori nyomdai szedés következménye is lehet, másrészt ezek használata sem mindig következetes. Arról nem is szólva, hogy a nagyon ismert, köznapi szavak eltérő helyesírása megbolygatta volna az érzékenyebb olvasó idegeit, veszélyeztetve talán még helyesírási rendszerünkbe vetett maradék hitét is. Az *Esti Kornél* szövege egyéni vonásaként tűnt fel a kötőjeles összetételek gyakorisága, Kosztolányi ezt a megoldást valamiért különösen kedvelte. Meg is őriztem mindet, mivel alkalmazásuk stílusértékkel bír – árnyaltabb, pontosabb tartalmakat közvetítenek, az egymáshoz társított szavak kötőjellel erősített összetartozását: koldus-függetlenség, remete-szegénység, aranyozott-fehér, sajátos-bonyolult, márványosan-rózsaszín, sápadt-fehér, egészségesen-diákos, édesen-sejtelmes, bánatos-édes stb.).

Kosztolányi életében megjelent prózájának tanulmányozásából származó, eddigi olvasói tapasztalataim alapján pár szóból álló kis jegyzéket is közölhetek olyan szavakból, melyeknek sajátos írásmódja szinte szabályszerűen, gyakran ismétlődik, az elvétve felbukkanó eltérések ennek következtében vagy sajtóhibák, vagy a nyomdai szedő önkényének tulajdoníthatók. (Ilyen szavak a díván, ellenmondás, ellenmondó, félszer, gimnázista, gimnázisták, kalarábé, legfölebb, lévő, nehány, ozsonna – bár például a *Szeptemberi áhítat*ban uzsonna szerepel, de hát ott, vers lévén, Kosztolányi éppen a számára prózában szokatlan, ünnepélyes változatot használja.)

Ezek után talán valóban nem indokolatlan feltenni a kérdést: ki írja Kosztolányi regényeit? Ki írja bármely író szövegeit attól kezdve, míg a kéziratból sajtóközlés, majd könyv lesz? Az író ilyen értelemben sohasem egyedül dolgozik, kivált a kötetmegjelenést kissé nagyvonalúan kezelő Kosztolányi, akinek csakhamar kéretlen társszerzői akadnak a nyomtatott változat kialakításában. Írja regényeit – mind a mai napig – a kiadói szerkesztő, a nyomdász, egyszerre akár több szedő, a korrektor, majd az utókiadások cenzorai, lektorai, szöveggondozói, irodalmi és műszaki szerkesztői, ma már a számítógép tördelőprogramja is – mindez már régen nem egyszemélyes vállalkozás, valóságos nagyvállalat.

Jól tudom persze, hogy az általam készített népszerű szövegközlés sem hibátlan, s végképp nem tekinthető az egyetlen helyes megoldásnak. De nem tudom, hogy a gyarló kiadás nem jobb-e a nem létező kiadásnál? (A kérdés természetesen nem a kritikai kiadásra vonatkozik, annak tökéletesnek kell lennie.) 2007 óta – a regényekkel, novellákkal, versekkel, publicisztikával együtt – végül tizenegy kötetet sikerült tető alá hozni, vagyis bolti forgalmazásba juttatni, s javíthatatlan álmodozóként szinte kezdek hinni abban, hogy a megvalósult kiadványok a vitatható, nem tudományos szövegközlési gyakorlat mellett is talán valamelyest hasznosítható alternatívát kínálhatnak a valóban hiteles, kutatócsoport által létrehozott szövegkiadási munkának.

Fráter Zoltán: Alvajáró emberek

Joshua Könyvek, Budapest, 2022.